

Wendelstvisan

Nr 69

Wendelas Vänner

Oktober 2022

Biskopar och farmödrar

Viktigt att alla är välkomna

Wendela Avisan

MED DET HÄR NUMRET av

Wendela Avisan får jag för första gången äran att som ordförande välkomna alla våra medlemmar till en stimulerande och spännande läsning. Som vanligt kan vi berätta om många program, kanske någon överraskning och andra aktiviteter vi arbetar med.

Jag växte upp i en stor prästgård på Östgötaslätten 5 kilometer nordost om Vadstena. I kyrkoförsamlingen fanns det en aktiv föreläsningförening på 1950-talet, som min pappa var mycket aktiv i. De bjöd in många reseberättare och de två personer jag minns bäst var Sven Gillsäter och Sten Bergman, på den tiden mycket kända personer, som hade rest runt i hela världen och på hemmaplan berättade om den stora vida världen utanför Sveriges gränser.

Det var en värld, som var exotisk och tillräckligt långt borta för mig att längta till. Jag var i 14–15-årsåldern, kanske den tid i livet som man är mest påverkansbar.

När jag i början på tjugohundralet upptäckte Wendelas Vänner och de fantastiska föreläsningar som arrange-

Av Birger Svanteson
Ordförande Wendelas Vänner

rades i Hebbevillan, kände jag igen mig på något sätt och lockades dit. Jag fann en spänning och lust att lyssna på författare och andra intressanta personer.

Det är därför så viktigt att vi vänder oss till den yngre generationen i vår verksamhet. Årets lilla Wendelapris till tre ungdomar i Södertälje är ett bevis på att vi tidigt måste locka ungdomar till läsande och skrivande samt i förlängningen förstå vilken viktig insats Wendelas Vänner gör i Södertäljes kulturliv.

REDAKTION Peder Edström, Maria Holmerin Nord, Jan Lewenhagen, Ami Lönnroth, Per Eric Mattsson, Karin Månsson

GRAFISK FORM Maria Holmerin Nord, Formula Fri HB

TRYCK Kringel-Offset, Södertälje

MEDLEMSKAP I WENDELAS VÄNNER

Årsbetalande medlem 200 kr

Familjemedlemskap 250 kr

Ständigt medlemskap 2 500 kr

BG 362-0879 SWISH 123 006 8593

HEMSIDA OCH BLOGG

www.wendela.se

BUTIK OCH VISNINGAR Se hemsidan

KONTAKT

wendelahebbeshus@gmail.com

Mobil 076-855 40 68

POSTADRESS

Vettersgatan 4, 151 71 Södertälje

BORDSBOKNING RESTAURANGEN

070-550 878 78

info@hebbevillan.se

WENDELAS VÄNNERS STYRELSE

Ordförande: Birger Svanteson,
073-692 48 65

Helena Lundström Cronholm,
070-952 54 70

Anita Göthammar, 076-855 40 68

Stefan Sundblad, 072-576 26 33

Jan Lewenhagen, 073-309 77 15

Ester Rudolfsson Mattsson,
070-551 94 79

Nils Mårtensson, 072-329 50 04

Maria Nordberg, 073-940 10 92

Gerd Örvind, 073-08 446 70

Hedersordförande:

Inga Lewenhaupt, 08-20 15 07

Per Eric Mattsson, 070-661 22 21

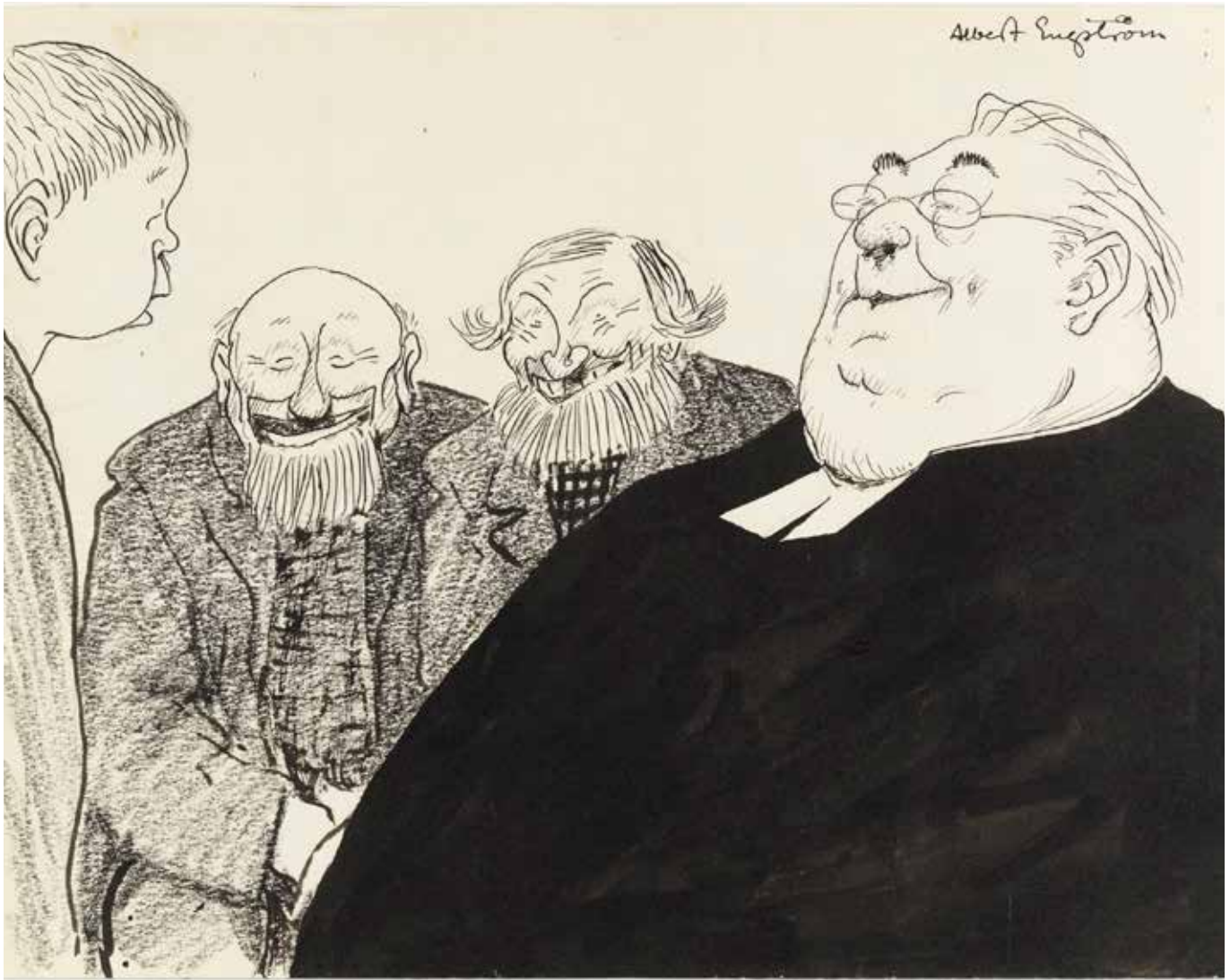
Hedersledamot:

Signe Andersson, 08-550 139 87

INNEHÅLL WENDELAVISAN NR 69 HÖST 2022

Omslagsbilde: Till vänster biskop Esaias Tegnér, målad av Johan Gustaf Sandberg cirka 1826 (från Wikimedia Commons) och till höger Maj Eriksson, gift Hirdman, tidigt 1900-tal (bild Ernst Blom, Västmanlands Läns Museum via Digital museum).

Med makt och myndighet	3
En pappa och tre biskopar	6
Samma möjlighet att få drömma	8
Motsägelsefull och komplex	12
Tuttan och Putte jubilerar	14
En tidig kvinnokämpe räddad ur glömskan	16
Modig, vildsint och ärelysten	18
Ledigt och lättflytande i ny Wendelabiografi	20
Rekordstort intresse för Wendelapriset	22
Ny i styrelsen: Stefan Sundblad	23
Programsidan	24

Med makt och myndighet

Prästernas roll i Sverige började ute i marginalen för att med tiden bli alltmer central – både i socknen och vid hovet. Gunnar Wetterbergs bok ”Prästerna” skildrar en tusenårig historia och sätter punkt vid millennieskiftet. Då skiljs kyrkan från staten.

GUNNAR WETTERBERGS samlade verk ser ut att bli en ytterst svensk historia; han har skrivit om Axel Oxenstierna, om Wallenbergarna, en av hans böcker heter ”Träd”, en annan ”Ingenjörerna” och till det kommer Skånes historia i tre band.

Hans senaste bok, ”Prästerna”, är inte bara en svensk historia, den låg också nära till hands att skriva av andra skäl. Gunnar Wetterberg lämnar vardagsrummet i lägenheten på Observatoriegatan i Vasastan och återvänder med sitt inramade och inglasade stamträd.

– I min släkt finns fem generationer präster, sedan kom min farfar som var teolog och min far som blev jurist, berättar han och säger att prästernas historia är därför något han ruvat på länge.

Det är en historia om hur det hedniska landet långt uppe i norr till sist blev kristet, en omvälvning som sedan länge redan hade ägt rum nere på kontinenten.

– Jag tror inte på Ansgar, slår Gunnar Wetterberg fast med en gång, han var mer av en sjömanspräst som for till handelsmetropolen Birka, där det redan fanns en liten kristen församling som behövde själavård.

Gunnar Wetterberg har inte hittat några belegg för att Ansgar gav sig ut för att omvända andra, det gjorde däremot Botvid. Han hade kommit i kontakt med den kristna tron i England och återvände hem för att missionera. Det är för Gunnar Wetterberg ett exempel på hur kristendomen kom till Sverige – genom enskilda personer som mött den nya läran på resor.

För att tala marknadsföringsspråk hade den kristna kyrkan ett redan färdigt koncept, som mejslats fram ute på kontinenten under de senaste 1 000 åren.

Den kristna läran hade något att erbjuda: Kyrkorna byggdes i sten,

inte i trä, den mäktiga kyrkan i Dalby utanför Lund började byggas 1056. Klockorna, också det något nytt, ringde över nejden och under gudstjänsterna hördes den gregorianska sången.

– Fast kyrkan var ytterst svag till en början och behövde kungarnas och adelns skydd, understryker Gunnar Wetterberg.

Det fick kyrkan, eftersom den tillhandahöll en samhällssyn som tilltalade den världsliga makten.

– Kyrkan hade begreppet ”rex” och en bild av vad kungens makt skulle vara enligt den uppfattning som vuxit fram på kontinenten. Det var väldigt tilltalande för småhövdingarna häruppe, som inte hade haft den makten över vardagen. Därför tryckte de ut religionen och det blev ett kristnande uppifrån. Kyrkan och den världsliga makten kom att leva i symbios med varandra konstaterar Gunnar Wetterberg.

Kyrkan hade ytterligare ett vapen i sin arsenal – synden. Gunnar Wetterberg säger att han letat och kommit fram till att det förmodligen var ett tidigare okänt begrepp. Kyrkan kunde utdöma en hel rad skamstraff och det ultimata var bannlysningen, att bli utstött ur församlingen.

PRÄSTERNAS KOPPLING till överheten är dock inte entydig, i socknen brukade prästen samtidigt jorden tillsammans med de andra bönderna.

– Jag tycker mycket om mening-
en i Västgötalagen ”präst ska vara i bondelag”. När vi får en riksdag efter reformationen är det påtagligt att prästeståndet och bondeståndet står väldigt nära varandra, det är prästerna som kan artikulera böndernas krav, säger författaren.

Prästerna var också byarnas intellektuella, ofta med ett litet eget

Av Jan Lewenhagen
Journalist och styrelseledamot
i Wendelas Vänner

bibliotek som de börjat bygga upp under studieåren.

Reformationen kom till landet med unga präster som varit i Tyskland och tagit intryck av Luthers teser. Den fick också stöd av den världsliga makten i form av Gustav Vasa och blev på så vis en omvälvning uppifrån och ned.

Gunnar Wetterberg tror ändå att prästernas vardag i socknarna i mångt och mycket förblev sig lik med några väsentliga undantag. Prästerna fick gifta sig och ”prästfrun” blev ett begrepp de kommande seklerna när prästgården förutsattes spela rollen av ett lokalt mönsterhushåll.

Det kom också an på prästerna att lära församlingen att läsa. Tron stod i centrum för protestanterna när den katolska ”gärniskristendomen” skulle överges.

– Med det kom kravet på att lära ut katekesen, människorna skulle begripa vad de trodde på. Först kunde man den utantill, med tiden lärde man sig läsa. På så vis sådde kyrkan fröet till det tvivel som kom att uppstå när folk kunde göra sina egna tolkningar, som när pietisterna samlades och läste tillsammans.

Gunnar Wetterberg driver dock tesen att 1800-talets skiftesreformer på landsbygden innebar en större omvälvning än reformationen. Bygemenskapen försvann när man

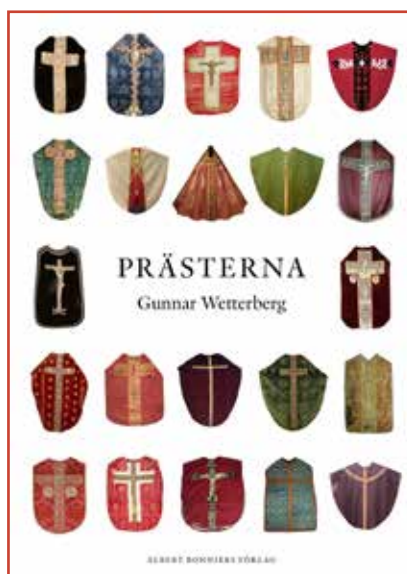

inte längre bodde tätt tillsammans och gårdarna kom att ligga utspridda. Med det förändrades prästernas roll och detta förstärktes när industrialismen och urbaniseringen tog vid.

– Kyrkan tappar fotfästet lite grann, prästen är inte längre församlingens herde, snarare den enskildes själasörjare. När jag läste historia var 1800-talet en trist transportsträcka mellan ett storslaget förflutet och en spännande nutid. Nu har jag förstått att det är då allt händer, inte minst för kyrkan, säger han.

Det senaste århundradet tar upp minst plats i Gunnar Wetterbergs bok, även om förändringarna går vidare. Psalmboken och Bibeln kommer ut i nya tappningar, Sverige får sina första tre kvinnliga präster 1960 och 40 år senare, vid millennieskiftet, skiljs kyrkan från staten och får stå på egna ben.

Där slutar också Gunnar Wetterbergs sin berättelse vars sista mening lyder: ”Därmed var prästerskapet inte längre än statlig tjänstemannakår, utan till sin huvuddel knuten till församlingarna”.

Historikern Gunnar Wetterberg, 69 år, gjorde sig bemärkt redan på 1960-talet som tongivande i Seco (Sveriges elevers centralorganisation). Han har sedan dess varit diplomat, verksam som långtidsutredare på finansdepartementet, direktör i Kommunförbundet, chef inom Saco, tidningskolumnist och är idag ledamot av såväl Kungliga vetenskapsakademien som Ingenjörsvetenskapsakademien. Gunnar Wetterberg har dessutom vunnit tevefrågesporten ”På spåret” två gånger tillsammans med Parisa Amiri och medverkar i Fråga Lunds panel.

Hans senaste bok ”Prästerna” kom ut på Albert Bonniers förlag i år.

Bild sida 3: ”Nå, kan du Johan Petter” av Albert Engström. Thielska galleriets samlingar, bild Per Myrehed

Porträttbild ovan: Viktor Fremling

En pappa och tre biskopar

Wendela Hebbe var prästdotter men rörde sig inte i särskilt kyrkliga kretsar. Ändå kunde hon räkna inte mindre än tre biskopar till sina vänner.

Samuel Åstrand

Pappa Samuel Åstrand föddes 1767 på ett fattigt bondhemman i Lenhovda socken utanför Växjö men lämnade hemmet redan som tioåring för att söka sig till studier i stiftsstaden. Siktet var från början inställt på att bli präst. Det tog tio år för honom att bli färdig för Uppsala universitet, där han disputerade 1790. Därefter prästvigdes han i Växjö 1793 och hamnade så småningom som adjunkt i Jönköping.

Wendela, född 1808, var äldsta dottern i äktenskapet med Maria Lund. Äldsta barnet Jan dör som sjuåring, men Wendela hade då hunnit få sällskap av lillasystrarna Pernilla (Pella) och Malin.

Samuel blev kyrkoherde i Sandsjö pastorat 1816. Bönderna hoppades att han skulle kunna tukta den förskräcklige Ahlstedt, som var klockare, men det blev en bitter fejd som förmodligen bidrog till att Samuel tog till flaskan och gick bort 1827, bara 60 år gammal.

I Växjö Stifts herdaminnen står det att Samuel hade en "ansenlig och vacker figur" men att han också var "utmärkt för ett visst överdåd och alltför stort begrepp om sitt värde" (smek-

Av Maria Holmerin Nord
Redaktionsmedlem och formgivare av WendelAvisan

namnet Superbus kan väl tyda på det). Avslutningsklämman har satt myror i huvudet på nutida läsare: "Hans barnuppfostran torde ej få anses för den tjänligaste eller lyckligaste".

Vad var det för fel på Wendelas allmänbildning och konstnärliga fostran, två viktiga tillgångar i både yrkes- och privatliv?

Brita Hebbe funderar: "Kanske låg hans uppfostrans 'otjänlighet' helt enkelt i att den meddelades åt flickor, blivande kvinnor som enligt tidens uppfattning skulle leva bättre och lyckligare utan bördan av mycket vett".

Brita Hammar och Jan Mark (red.): Intill Paradislyckan. Kulturen 1996, årsbok till medlemmarna av Kulturhistoriska föreningen i södra Sverige

Brita Hebbe: Wendela Hebbe. En modern 1800-talskvinna

Esaias Tegnér

Akademiker, diktare, så småningom präst och biskop. Esaias Tegnér, född 1782, gjorde minsann flera lysande karriärer under sitt liv. Han var prästson från Värmland, kom till Lunds universitet 1799 som student och blev kvar på filosofiska fakulteten som adjunkt, bibliotekare och så småningom professor.

Esaias Tegnér prästvigdes 1812 och slog igenom på allvar som diktare med "Epilog vid magisterpromotionen i Lund 1817". Diktverket "Frithiofs saga" i vikingamiljö började publiceras 1820 och blev en stor kritiker- och försäljningssuccé.

1824 utnämndes Esaias Tegnér till biskop i Växjö efter en intensiv påverkanskampanj, bland annat av vännen Christopher Isac Heurlin (mer om honom strax). Som Samuel Åstrands överordnade besökte han Sandsjö vid två tillfällen på 1820-talet: Han var en stor brevskrivare och inledde brevväxling med alla döttrarna och med mamma Maria.

Brevväxlingen med Wendela övergick i slutet av 1830-talet i en aningen påstridig uppvaktning från biskopens sida. Att drömma om vackra kvinnors kärlek verkar ha varit ett återkommande sätt för honom att pigga upp sig när livsledan gjorde sig påmind.

Wendela beundrade honom och uppskattade deras intellektuella utbyte men när det kom till kritan var hon inte intresserad av en kärleksrelation, fullt upptagen som hon var med tre småbarn, ansvar för hus och hem och, med tiden, oro för Clemens vidlyftiga affärer.

Tegnérns återkommande depressioner övergick 1840 i en psykos och han vistades en tid på ett sinnessjukhus i Schleswig. Han återkom hem 1841 och arbetade ytterligare ett par år innan han begärde och beviljades tjänstledighet 1845. Året därpå avled han.

Wendela vårdade hans minne resten av sitt liv.

Porträttbild överst till höger från Wikimedia Commons

Litteratur:

Lars Gunnar Erlandson: Biskopen och politikern som föddes i Åseda. Ett porträtt av Christopher Isac Heurlin ur Åsedabygden 2018

Karin Grund: Prosten Åstrand. Wendelas märklige far. WendelAvisan nr 13 februari 2000

C I Heurlin

”Biskop Heurlin har jag råkat, men han var ej nöjd med min Aftonbladism”, skrev Wendela Hebbe i ett brev till Pauline Cronhielm-Westdahl 1841.

Christopher Isac Heurlin var prästson, född i Åseda, grannsocken till Lenhovda, 1786. Efter läroverksstudier i Växjö flyttade han till Lund, där han blev bekant med Esaias Tegnér, studerade brett, blev först docent i romersk värtalighet och där efter adjunkt i nationalekonomi.

Kombinationen giftermål och en misslyckad företagsinvestering gjorde att han lät prästviga sig. Han fick tjänst på läroverket i Växjö, därefter blev han kyrkoherde i Tolg och domprost i Växjö.

1828 valdes Heurlin in i riksdagen som representant för prästståndet. Han blev en av kung Karl XIV Johans förtrogna, trots att han ”talade dålig franska med småländsk accent”, och ungdomens liberala idévärld byttes mot en betydligt mer konservativ hållning.

1838 utnämndes han till biskop i Visby och 1842–1844 var han eklestistikminister. Bland annat fick han under den tiden uppdraget att skriva den proposition som 1842 la grunden till den svenska folkskolan.

1846 återvände Heurlin till Småland och efterträdde Esaias Tegnér som biskop i Växjö. Han avled 1860.

Gunnar Olof Hyltén-Cavallius (ännu en prästson, dessutom släkt med Heurlin) skriver i sitt Wendelaporträtt från 1845: ”Jag har under de många år jag känt henne lärt alltmer värdera, högakta och beundra henne, och alla män som med henne kommit i beröring gör så med. Och dessa män är icke alla obetydligheter och medelmåttor såsom jag. – Tegnér och Heurlin har bägge varit och är ännu den sköna, snillrika kvinnas största beundrare – kanske tillbedjare”.

Porträttbild till vänster i mitten från Linköpings stadsbiblioteks samlingar

J H Thomander

”Han är duglig till allt, till hovman, till småpoet, till statsman, till litteratör, till översättare, till recensent, till jurist, till präst, till professor, varför då icke till domprost?” Så skrev akademikern och prästkollegan Carl Adolph Agardh 1830, då Johan Henrik Thomander sökte domprosttjänsten i Lund.

Johan Henrik Thomander var född 1798 i Skåne och började studera i Lund 1812. Parallellt med studierna arbetade han som lärare och informator. 1831 friade han till Emilie, dotter till brukspatronen Ernst Fredrik Meyer från Karlshamn, och efter Thomanders utnämning till professor i pastoralteologi 1833 gifte de sig vintern 1834.

Thomander var teologiskt konservativ, kyrkopolitiskt liberal och politiskt liberal med radikal anstrykning.

1851–1856 var han domprost i Göteborg. Redan då är han och Emelie goda vänner med Wendela. De hade döttrar i samma ålder, som lekte med varandra, när familjen Thomander vistades i Stockholm. Wendela skrev till honom för att be dem ta emot Thecla för konfirmationsundervisning.

1855 invaldes han efter Per Daniel Amadeus Atterbom i Svenska akademien och året efter blev han biskop i Lund.

Thomander blev känd för sin tal konst, utvecklad både från predikstolen och i Sveriges riksdag, där han satt för prästeståndet från 1840 till sin död 1865. Han älskade William Shakespeare, och Carl August Hagbergs klassiska översättningar (utgivna från 1847) bygger i flera fall på Thomanders översättningar.

Makarna Thomanders första hem från Paradisgatan i Lund är sedan 1933 en del av Kulturen i Lund.

Porträttbild till vänster nederst, teckning av Maria Röhl, KB:s porträttarkiv

Samma möjlighet att få drömma

Drömmar om status och rikedom.

Drömmar om ett bättre liv.

Drömmar om att njuta.

Drömmar om att förstå och hitta
sitt sammanhang.

Maria Nordberg har läst fyra böcker som,
trots att en redan har fem år på nacken,
alla är högaktuella. Gemensamt för dem
är att perspektivet kommer från förorten.

DET ÄR TUNN is jag ger mig ut på. För vad vet jag om hur det är att leva där? Jag läser och hör berättelser som inte är mina egna. Vem är jag att veta och ha åsikter från min fårskinnsfåtölj, där jag bara behöver ställa ner fötterna för att känna mina rötter. Men det är klart att även jag i min trygghet funderar och känner frustration. Jag vill förstå, hitta någon att ge skulden för all död, allt elände och alla pengar det kostar att förebygga, rycka ut, ta om hand och försvara. Om det fanns någon enda skyldig skulle det ju göra problemen lättare att angripa.

Jag läser och jag tar in. Ju närmare jag kommer människorna i berättelserna desto mer frustration och hopplöshet känner jag. Går det någonsin att vända spiralen? Bryta de onda cirkelarna? Det verkar i det närmaste kört. För alldeles för många. Och det skrämmer mig. Det skrämmer mig så till den grad att jag måste lämna den tanken för en stund.

Jag låter tankarna vandra i väg till känslan av att leva ”mitt emellan”, i ett mellanförskap, i ett dubbelt utanförskap där rötterna finns i en värld och framtiden i en annan. Och i den värld som skulle kunna vara min framtid blev jag kanske inte välkommen som en jämlike. Hur och varför skulle jag ens våga prova? Mina egna rädslor och fördomar skulle styra mig. Kanske skulle jag ha turen att slå hål på dem och klampa rakt in genom att skapa mig min väg, men om inte? Vilka förebilder behövs då för att våga?

De egna föräldrarna? Kanske. Förmodligen inte. Deras uppoffringar skulle utgöra en skuld som är tung att bära.

En andlig ledare? Kanske. Förmodligen inte. Skulle hen (förmodligen han) förstå mina känslor för och tankar om det liv jag längtar till. Hur skulle jag kunna vara mig själv, när mina viktigaste vuxna förebilder på ett sätt vill hålla mig kvar i den värld de kommer från samtidigt som de förväntar sig det mesta av mig i den värld de tagit mig till. Och själv, kanske skulle jag inte känna att jag hör till fullt ut i någon av dessa två

Av Maria Nordberg
Högstadielärare och styrelseledamot i Wendelas Vänner

verkligheter. Ja, vart vänder jag mig då. Vad skulle styra mig?

Som lärare i Södertälje får jag del av många elevers berättelser. Avgörande tycks de kompisar som finns runt en vara. Med rätt kompisar kan man dela sina tankar och våga drömma om en trygg framtid. Närvarande och kapabla föräldrar är självklart en av pusselbitarna, men jag hör också om skammen för föräldrar som inte själva lyckats i det nya landet, och om skammen för att skämmas. Jag hör om att bära föräldrars önskan att barnen ska uppfylla föräldrarnas drömmar, och outtalat eller inte, så blir det ett krav för många att ”betala tillbaka” för allt föräldrarna offrat.

MEN MED FEL kompisar då? Med frånvarande föräldrar eller med föräldrar som inte förmår? Vi som jobbar nära barnen (oftast pojkar) kan mönstret. Och det är därför jag ryser av läsningen av både ”Tills alla dör” och ”Mitt ibland oss”. Den som omger sig med fel människor blir snabbt och skoningslöst medsvett i ett maskineri där du förhindras att drömma, där du riskerar att lämna jordelivet innan du fyllt 20 – om du inte spelar dina kort rätt och i din tur värvar andra för att säkra din trygghet.

Kanske är det slumpen som avgör vilka dörrar som öppnas runt dig. Men knappast slumpen vilka dörrar du väljer att kliva in genom...

För några dagar sen lät jag Aron, Ella och Vide, tre elever i årskurs sju, samtala om och reflektera kring frågorna vad det är som styr människor

nu för tiden, och vad som styr och driver människor så att de till och med kan utföra onda handlingar? De resonerade även fritt kring förebilder. Efter cirka 20 minuters diskussion sammanfattades samtalet så här:

”Det som styr människor är pengar och resurser som krävs för att placera sig själv i en högre status i samhället. Strävan efter överlevnad och acceptans. Våra hjärnor styr oss och gör att vi lever ett bekvämt liv, ibland på andras bekostnad. Man vill vara en viktig eller mäktig person. Människor har alltid velat förbättra nuet utan att tänka på långsiktiga konsekvenser. Vissa vill ha det bra, andra vill ha det bättre. I den tredje kategorin finner vi de som vill ha det bäst. Men även de som känner sig utanför och bara känner för att skada.”

Kanske är vi människor inte mer komplicerade än så.

TILLSAMMANS MED MIN kollega Vanja Karlsson genomför vi i årskurs nio varje år ett projekt som vi kallar ”Inte en främling”. Jag slås av hur få ord eleverna har för att sätta ord på sina liv, få verktyg att beskriva situationen runt dem. Kanske är det ett av de viktigaste projekten vi arbetar med. Utifrån begreppen identitet, främlingsfientlighet, integration och segregation, mellanförskap, rasism, tolerans och fördom läser vi texter och samtalar om dem. Vi hittar poesi från förorten, poesi för strävan att själv skapa sin identitet, tidningstexter, korta filmklipp, utdrag ur romaner. Eleverna samtalar, skriver, tänker, sätter ord på.

Oavsett om du lever i ett mellanförskap eller står trygg i din identitet eller ditt sammanhang är frågorna viktiga att diskutera. De gör oss till mindre främlingar för varandra. Samtalen bygger broar mellan människor som på olika sätt tacklar vägen mot vuxenlivet. ”Jag känner mig mindre ensam av den texten”, uttryckte en pojke efter läsningen av dikten ”Både och och varken eller” av Özgür Kibar.

I skrivande stund funderar jag på vad som styrde mig som tonåring.

Mina lärare förbjöd mig att nära fönstret för att jag alltid brukade drömma mig bort.
 Det enda jag längtade efter var att få lämna det här smutsliga skitstället.
 Aldrig att jag skulle gå med på det folk förväntade sig av mig och vad jag skulle göra
 i den här världen. Jag skulle flytta ifrån dem, från allihop. Jag skulle bara dra!
 Bara lämna dem.
 Bevisa för allt och alla att jag kan.
 Jag skulle bli känd, få pengar och framgång men en dag återvända.
 Jag skulle ge dem alla skatter jag lyckats samla på mig, ge dem allt jag har.
 Betala allas fotbollsträningsavgifter eller dansterminsavgifter så de slipper lägga av för att de inte har råd.
 Be alla föräldrar säga upp sig från sina jobb. Låta deras trasiga ryggar äntligen få vila.
 Jag skulle köpa nya skolböcker till dem.
 Helt nya.
 Inte skolböcker som var trasiga.
 Helt nya, så dom slipper känna sig som smuts.
 Jag skulle be alla lärare sitta med sina elever och fråga dem om vad deras drömmar är. Jag skulle be dem införa lektioner i skolan som heter drömlktioner. En timme varje dag då alla får drömma, alla får fantisera.
 Där ingen säger att det är omöjligt. Där alla säger ja, det går bara om du vill.
 Där "du kan göra allt bara du vill" inte är skitsnack.
 För vem sa att min pappa inte ville, vem sa att min mamma inte ville?
 Vem sa att min bror inte ville?
 Vem sa att min syster inte ville?
 (ur Evin Ahmad: Jag ska bygga ett slott av pengar)

Jag växte upp i en tid där det mesta var möjligt för en sådan som jag, som fötts in i en tid då pojkar och flickor erbjöds detsamma, där flickor uppmuntrades på alla sätt att armbåga sig in i maskulina yrkesmiljöer.

Det fanns en slags politisk ordning och fortfarande ägde staten många samhällsbärande funktioner, vilket lämnade mer utrymme för mina personliga val, där inte jakten på billiga avtal och rätt placerade pensionspengar tog energi.

Mina föräldrar levde tillsammans och mådde bra, trygga i sin plats på jorden. Jag växte upp i en tro att allt kunde gå, bara jag ville och var beredd att jobba för det. Jag växte upp i en känsla av tillit. Jag, fick växa upp i det Sverige som många människor tror sig ha flyttat till.

I min lärargärning önskar jag därför att jag kan bidra till att fler unga ska få känna detsamma. En tro på att räcka till. Ingen ska känna sig ensam. Även i ett mellanförskap finns en stark gemenskap och en kraft som kan vara positiv. Men vi måste våga

prata om den. Vi måste hjälpa unga att drömma och erbjuda en meny av val och förebilder.

Ja, vad är det som styr oss? I en tid av misstro mot alla gängse auktoriteter har frågan blivit mer komplex att svara på. Kan det verkligen vara som Aron, Ella och Vide sa, att vi styrs av pengar och resurser för att sätta oss i en starkare social position?

Jo, så är det nog om du inte har en social trygghet. Men för oss som kanske redan har det bra, som med självklarhet tillhör? Vad styr oss?

Kanske är det inte mer än drivkraften att trygga våra egna liv. Men om jag får önska?

Då önskar jag stort och högt att vi alla som lever och bor i Sverige, oavsett bakgrund, status och ekonomiska förutsättningar, ska ha samma möjlighet att drömma och i kraft av oss själva ta oss mot drömmarnas mål – utan att göra det på bekostnad av andra eller hindras av fördomar, klasser, rasism eller andra begränsningar. Om vi vill varandra väl, gör vi varandra bra.

Ordlista ortenslang

Yani – typ, liksom
 Shoo bre – vad händer, hur är läget
 Shuno – kille, snubbe
 Guzz – tjej
 Gäri – tjej
 Chilla – ta det lugnt
 Suedi – svensk
 Knas – något "sjukt"
 Para – pengar
 Paraknas – dåligt med pengar
 Keff – dålig
 Cok – mycket (cok spännande film)
 Katt – snygging
 Aboow – oh my god
 Aina – polis
 Jalla – skynda
 Hajde – kom igen
 Beckna – sälja
 Baxa – stjäla
 Gitta – sticka, gå iväg
 På gud – på allvar
 Lallish – oseriös
 Haiwan – "djur". Nedlåtande om någon med oseriöst beteende

Bra att kunna inför programmet den 13 november (se baksidan)!

Bild på sidan 8: Michaela/Pixabay

Evin Ahmad: Jag ska bygga ett slott av pengar (Natur & Kultur, 2017)

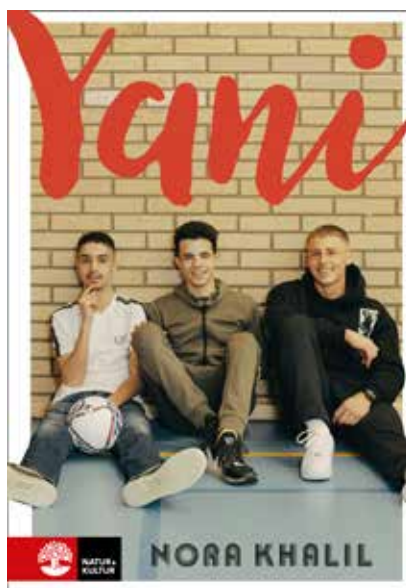
”En dag ska jag bygga ett slott av pengar och där inne ska jag skydda alla jag någonsin älskat”. En självbiografisk bok om skådespelerskan Evin Ahmads resa genom livet; från Akalla till scenskolan på Valhallavägen.

En i sidor liten bok men som ger oss inblick i så mycket; i känslan av att leva i mellanförskapets skuld och vilshenhet, om stigmatiseringar, om fattigdom och hopplöshet, men också om ljuset som lyser in i vardagen. Ahmad lyckas med få ord öppna upp i mig och låta mig vara med och skapa texten i allt det som finns i tomrummet mellan raderna.

Evin Cetin: Mitt ibland ossn (Mondial 2022)

Hur blev dödsjutningar bland unga män en del av vardagslunken i ett av världens rikaste länder? Det är frågan tidigare advokaten Evin Cetin ställer sig i boken ”Mitt ibland ossn.” Tillsammans med journalisten Jens Liljestrand återger hon samtal med ”dem som beställer mord, dem som lever med ett pris på sitt huvud, och de som rekryterar narkotikans barnsoldater”.

Går det att få ett slut på gängvåld och dödsjutningar? Nej, menar Evin Cetin, inte så länge det finns människor som vill ha det som de kriminella förser dem med.

Nora Khalil: Yani (Natur & Kultur, 2022)

Nora Khalil, född 1997 och själv uppvuxen i Alby, en förort i södra Stockholm ger i ungdomsromanen liv åt en kompistrio där en ska utvisas, och de andra sätter i gång en kampanj för att få sin vän att stanna. Bokens centrum ligger i ortens fritidsgård där fritidsledaren Sebba spelar en viktig roll.

Boken behandlar svåra ämnen som utanförskap, sorg och vilshenhet inför gymnasievalet, en skjuten bror, frånvarande vuxna, men den känns aldrig tung. Jag skrattade mig genom många passager men utan att glömma allvaret.

Diamant Salihu: Tills alla dör (Mondial 2021/2022)

Boken skildrar hur en händelse på Järvafältet sommaren 2015 blir starten till en dödsspiral utan like, hur unga män hamnar i dubbla utanförskap och hur en generation av pojkar går förlorad i jakten på prestige och status i ett parallellsystem vårt samhälle inte verkar rår på.

Boken bygger på ett gediget journalistiskt grävande och egenupplevd tid tillsammans med dem som bor där allt utspelar sig. Genom allt tränger sig rösterna fram: frustrationen att inte nå de unga männen, att inte någonstans se ett slut på konflikterna och dödandet.

Salihu tilldelades Stora Wendelapriset 2022 för sin bok.

Mona Monasar: Modersmål (Natur & Kultur 2019)

Mona Monasar är född 1998 av somaliska föräldrar. Hon har vuxit upp i Tensta i nordvästra Stockholm. Hon skriver poesi och prosa och har vunnit Tensta Konsthalls textpris för sitt skrivande. Hon har också deltagit i spoken word-tävlingen ”Ortens bästa poet”.

”Modersmål” är en diktsamling med svartvita illustrationer av Tova Jertfelt. Texterna rör sig tematiskt kring psykisk ohälsa, rasism och fördomar, den afrikanska diasporan och vad det innebär att växa upp som svart, muslimsk flicka i 2000-talets Sverige.

Motsägelsefull och komplex

Hon är frifräsaren som blev en oresonlig samhällsbevarare. Anna Hierta-Retzius var tidigt engagerad för kvinnors rättigheter och för att förbättra för de fattiga. Men med tiden kom hon i konflikt med många, hon blev omstridd och till sist ökad.

DET MOTSÄGELSEFULLA i Anna Hierta-Retzius livsgärning och eftermäle har lockat författaren Gerda Helena Lindskog att forska i hennes liv och verk. Resultatet är en mäktig bok, "Mellan triumfer och nederlag", som kommer ut i höst i två volymer om vardera cirka 450 sidor.

– Jag skriver inte för att döma. Jag vill veta hur det var, säger Gerda Helena Lindskog, som sedan några år bor med sin man i Visby.

Gerda Helena Lindskog är en skrivande bibliotekarie (hennes mamma var Britt G. Hallqvist, välkänd poet, psalmdiktare och översättare) som skrivit flera böcker om barn i norr och även om arbetsstugorna som fanns både i Norrbotten och i Stockholm.

Det var just arbetsstugorna som fick Lindskog att intressera sig för Anna Hierta-Retzius. I norr blev stugorna snabbt till internat och de styrdes främst av präster och kyrkan, och verksamheten kom att präglas av dem.

– Inte undra på att de blev kritiserade, säger Lindskog, som närmade sig Anna Hierta-Retzius med största

skepsis – men som snart fann andra och mer progressiva idéer bakom de stugor som Anna hade tagit initiativ till.

Här fanns en komplex människa att berätta om.

Enkelt har det dock inte varit. Det finns mängder av material i arkiven, berättar Lindskog, men åtskilligt är censurerat! Någon, och Anna Hierta-Retzius är den misstänkta, har klippt bort eller suddat över allt som kan erinra om faderns kontakter med Wendela Hebbe. Hon har också slängt brev.

En minst sagt komplicerad familjesituation har tillrättalagts för eftervärlden, kanske för att "rädda" faderns rykte men knappast till forskningens fromma.

Anna Hierta-Retzius öde är till en början tätt förbundet med Wendela Hebbes. Hon föddes 1841, yngsta dottern till Lars Johan Hierta i äktenskapet med Wilhelmina.

1841. Det var samma år som hennes far inledde sin livslånga relation med Wendela Hebbe, ensamstående mamma till tre flickor men också journalist och författare. Hierta och

Av Karin Månsson
Journalist och medlem av
WendelAvisans redaktion

Hebbe fick ju med tiden en son tillsammans, Eduard Faustman (stavnningen varierar).

Stockholm var en liten stad, eliten ännu mindre, och Hiertas dubbelliv blev ganska snart en offentlig hemlighet. I den tryckkokaren växte Anna upp och den har med säkerhet satt sina spår.

HIERTA-FAMILJEN var frisinnad men högborgerlig. Flickorna blev strängt fostrade. Lydnad gällde. Atmosfären i hemmet var kylig, barnen umgicks sparsamt med föräldrarna och mer med tjänstefolket.

Hebbe-familjen var öppnare och konstnärligt inriktad. Barnen vände hågen mot teater och musik (dottern Signe blev ju med tiden operasångerska och dottern Thecla skådespelerska).

Mellan de här familjerna rörde sig Lars Hierta. När han inte ägnade sig åt sin tidning Aftonbladet, åt Liljeholmens stearinfabrik eller åt riksdagen där han satt en del år.

Sett med dagens ögon var han en

frånvarande far. Vilket inte hindrade att Anna, hans yngsta dotter, älskade honom högt. Inte heller hejdade det hennes far från att engagera sig i Wendelas döttrar.

Anna Hierta var en kvinna med många intressen och starka engagemang. Hon kom snabbt med i en krets av inflytelserika kvinnor. Bland dem fanns Ellen Key som hon först blev god vän med. Senare kom de i konflikt och blev bittra fiender.

Framför allt var Anna pådrivande i många olika sammanhang. Hon startade Bikupan, en kommissionsbutik som sålde fattiga kvinnors handarbeten och som blev en hjälp till försörjning för dem.

När Handarbetets vänner kom i gång, också det en verksamhet över klassgränser, uppstod konflikter mellan de båda organisationerna eftersom Anna såg Handarbetets Vänner som en konkurrent till Bikupan.

Hon var liksom sin far för gift kvinnas äganderätt, en på sin tid

högst radikal inställning. Inom den ramen ville hon också driva den kvinnliga rösträttsfrågan men fick mothugg, bland annat av Ellen Key, som ansåg att äganderättsföreningen skulle koncentrera sig kring sin enda fråga. I stället kom det nystartade Fredrika Bremerförbundet att sluka upp äganderättsföreningen efter en strid som Anna förlorade. Konflikten grämde henne mycket.

OCH SÅ DROG hon i gång Stockholm arbetsstugor där barn fick sysselsättning efter skolans slut och innan föräldrarna hade kommit hem (mer om arbetsstugorna finns att läsa i *WendelAvisan* nr 63).

Anna var 35 år när hon gifte sig med anatomen och rasbiologen Gustaf Retzius. De var båda djupt engagerade i sin samtid. Paret kom att finansiera flera vetenskapliga och sociala initiativ. Retzius försökte sig även på att verka som tidningsman sedan familjen köpt *Aftonbladet*.

De blev så småningom alltmer konservativa och tog därmed avstånd från mycket som hade engagerat Anna i hennes ungdom.

Eftermälet blir dubbelt bittert. Anna Hierta-Retzius finns kvar som ett beskt minne av tvister, osämjor och elakheter. Hennes man, Gustaf Retzius, är numera ifrågasatt, eftersom han var rasbiolog och mätte skallar.

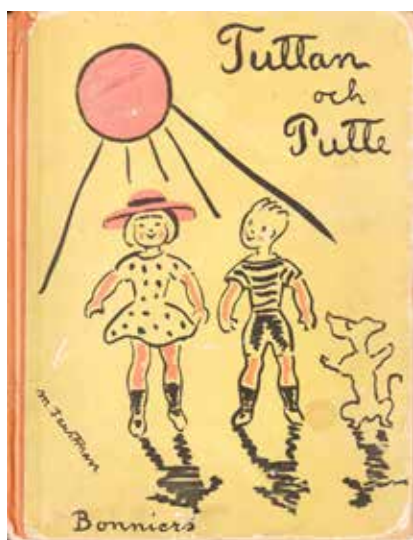
Kanske kan den här nya boken ge oss ett mer nyanserat porträtt av Anna Hierta-Retzius.

Gerda Helena Lindskog: "Mellan triumfer och nederlag" är en biografi i två delar som utkommer i höst på Bokförlaget h:ström.

Porträttbilden är tagen i Selma Jacobssons ateljé i Stockholm 1880. Bildkälla: US Library of Congress Prints & Photographs Division via Wikimedia Commons

Tuttan och Putte jubilerar

I år fyller Mollie Faustmans tecknade serie ”Tuttan och Putte” 100 år. ”Tidsradikal och unik”, anser barnboksforskaren Kristin Hallberg.

I ÅR UPPMÄRKSAMMAS den litterära modernismens födelse. Hundra år har gått sedan Joyces ”Ulysses”, Woolfs ”Jacob’s Room”, T S Elliots ”The Waste Land” och Mansfields ”The Garden Party” kom ut.

Hundra år har också gått sedan modernisten Mollie Faustman började kåsera som Vagabonde och teckna barnserien ”Tuttan och Putte” i Dagens Nyheter. Med ”Tuttan och Putte på Skansen” inleddes den 22 januari 1922 syskonens nästan tjuogoåriga segertåg.

De första serierutorna var små, texten berättande och rimmad, och så förblev den genom åren, medan rutorna blev allt större. Redan i den allra första textraderna är perspektivet oväntat kritiskt. Tuttan och Putte står och tittar på ett par enorma rovfåglar som sitter innanför galler och texten lyder: ”Det är synd om stackars djur, / som ska sitta så i bur.” Som kontrast går barnen till Skansens stora damm där änder och gäss i frihet simmar bland isflaken.

Först varannan söndag, senare varje, hade söndagsbilagans barnsidor en Tuttan och Putte-stripp, alltid med åtta rutor. Genom åren blev det tusentals enskilda bildrutor, alltid tidsaktuella, inga reprisar, ingen återanvändning. Varje bildruta förblir unik.

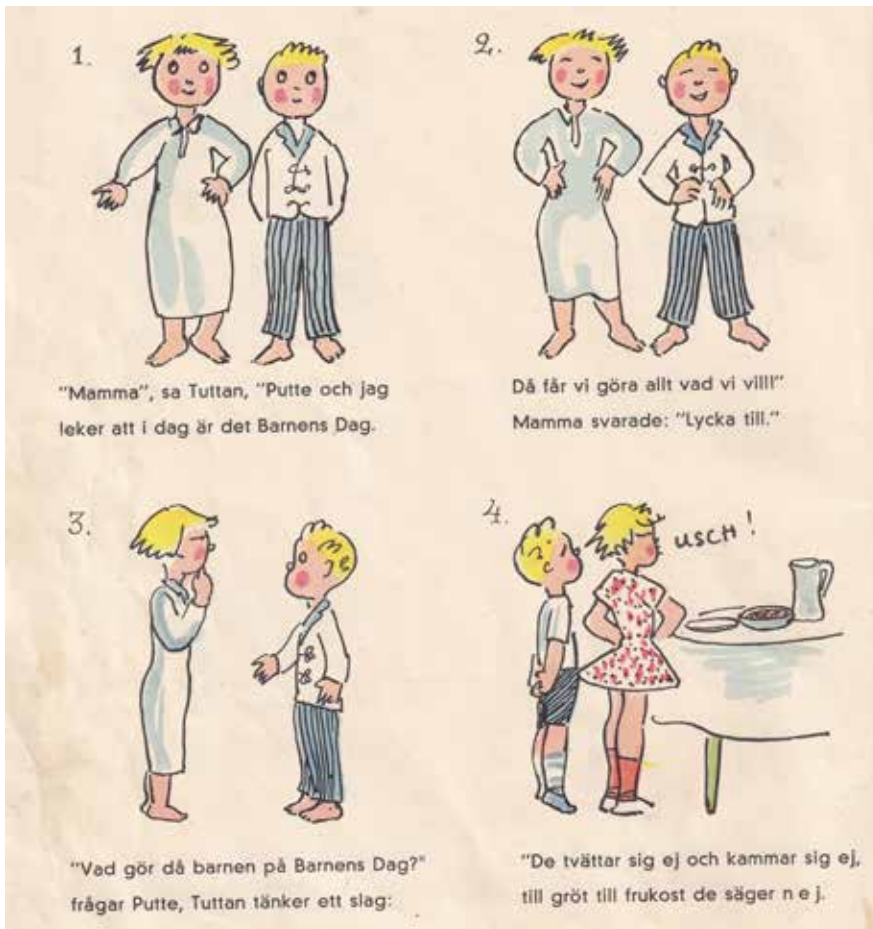
Återkommande firar Tuttan och Putte Lucia, jul och födelsedagar, egna och mammans. De har sommarlov och gör läxor, en samtida barndom rullas upp år för år. Känsloutspel individualiseras, barnen kan var rosenrasande, tårar får spruta, glädje och hänförelse lyser, allt oavsett kön.

Tuttan och Putte bär kläder efter mode och säsong, badar och solar gör de spritt nakna. De leker, sportar, lyssnar på radio, spelar grammfon och stavar som krattor. De går och handlar, bakar och gör dumheter. De fångas av tidens flugor, som olympiska spel och bantning. Putte älskar sin docka med innerlig ömhet och Tuttan spelar hänfört bandy.

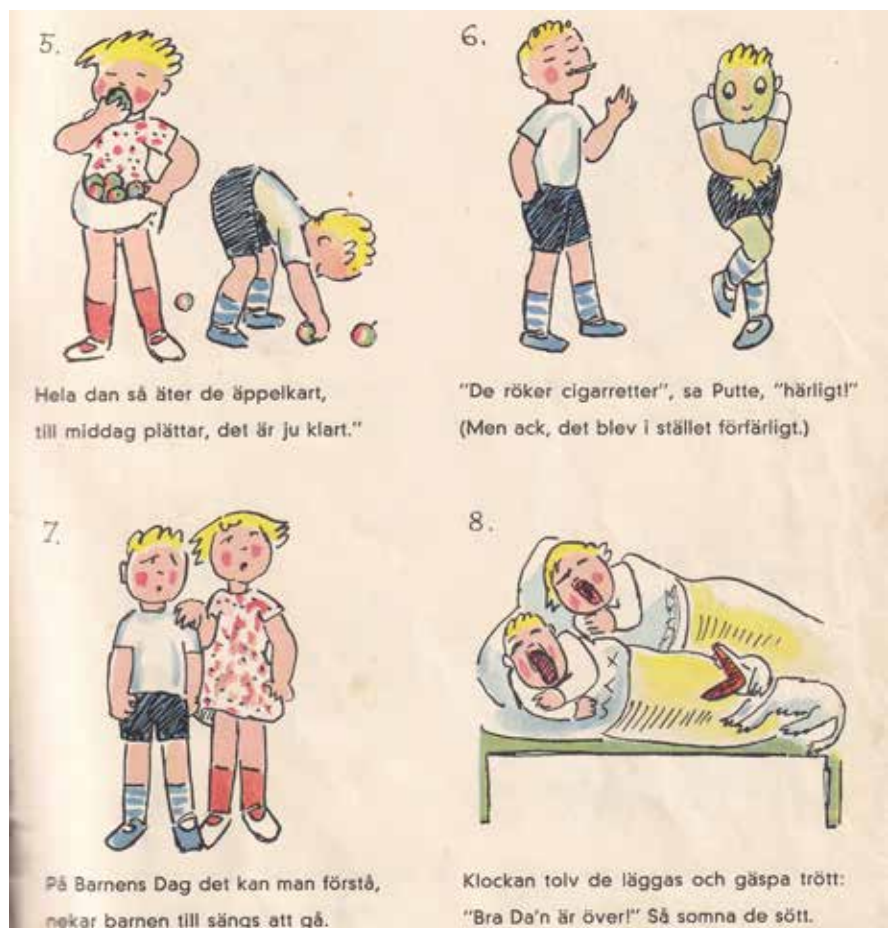
Faustman berättar med bild och text i det modernistiska ögonblickets estetik. Serien präglas av det intresse för vardagens banaliteter och detaljer som kännetecknar modernismens kvinnliga författare och konstnärer, men också av deras fokus på kropp, kön, det obehagliga som sjukdom och löje, och det skamfyllda och det oväntade.

Mollie Faustmans skildringar i bild och text av Tuttan och Putte i kåserierna och i serierna framstår som vår mest omfattande, tidsradikala och unika barnskildring.

Kristin Hallberg
fil lic i litteraturvetenskap

Ett helt äventyr och några detaljbilder hämtade från seriealbumet "Tuttan och Putte" från 1934, ett mycket välläst exemplar som finns i föreningens bibliotek. Serierna i albumet är färglagda, medan de i Dagens Nyheter var svartvita. Bilderna i tidningen var också ofta mer radikala som till exempel naken mamma framför staffliet, bandyspelande Tuttan och dockvaggande Putte.

En tidig kvinnokämpare räddad ur glömskan

”Det är som att kliva in i en roman från förra sekelskiftet, till en tid då kvinnor var omyndiga och varken hade rösträtt eller egna pengar.” Så skriver Eva Kaijser i förordet till sin brevbiografi om sin egen farmor, ”Anna Kaijser. Kvinna, läkare, maka, moder”.

BREVBIOGRAFIN ÄR EN helt underbar bok om en släkting som författaren lärt känna långt efter hennes död. Anna Kaijser föddes 1870 och dog 1947. Eva föddes 1948. Om sin farmor visste Eva knappast någonting när hon en dag av ren slump hittade ett nummer av tidskriften IDUN från 1901 vars omslag täcks av fjorton kvinnoporträtt föreställande Sveriges första kvinnliga läkare. Alla strama porträtt av allvarliga kvinnor – utom porträttet av en ung kvinna med ljus klänning och två små barn i knät. Det är Anna Kaijser, som blev den första kvinnliga läkaren att kombinera yrkesutövning med familj.

Senare fick Eva kännedom om en samling på 3 000 brev och annat viktigt arkivmaterial som fanns hos en kusin. En skatt för en biograf. En ny värld öppnades. Eva skriver: ”Brevet tar mig på en resa genom tiden. Med Anna får jag i släde på läkarbesök i den norrländska glesbygden. Jag följer med henne i sjukhussalar där hon går jour om natten. Hon för mig in i salonger med tunga gardiner och

gnistrande kristallkronor där hon samtalar med ministrar om kvinnors rättigheter.” Det är en skildring av en hängiven pionjär som vägrar att reduceras till maka och moder.

Men livet med läkarmake och en växande barnaskara är en minst lika viktig del i Anna Kaijsers liv. Vi får följa familjens öden med start i den nyförälskade kysen i en korridor på Serafimerlasarettet i januari 1896. Därmed hade förlovning ingåtts mellan amanuensen Fritz Kaijser och kandidat Lovén som Anna då hette. Bröllopet står ett år senare och makarna flyttar till Sundsvall, där Fritz har fått läkartjänst. Senare blir det i Härnösand de etablerar sig.

Anna är vid giftermålet ännu långt ifrån färdig med sina läkarstudier. Ska hon nu tvingas lägga yrkesplanerna på hyllan som många av hennes samtida kvinnliga medicinstudenter? Så gjorde min egen mormor i samma generation. Efter sin medicine kandidatexamen gifte hon sig och födde tio barn. Men så inte Anna, trots att hon kom att föda sju barn av vilka två tragiskt dog i tbc.

Av Ami Lönnroth
Journalist och författare
F d ordförande Wendelas Vänner

Tentamensläsning och sjukhuspraktik fortsätter för Annas del varvat med inbopp som underläkare på Fritz sjukhus och två graviditeter tills hon 1901 får ut sin läkarexamen. Men någon läkartjänst för en gift kvinna kunde det inte bli tal om. Däremot får hon assistera Fritz och till och med göra en tångextraktion: ”Fritz, som de egentligen ville ha, kunde ej komma och då undrade de om ej frun, som också är doktor, kunde komma istället.”

SEDAN FÖLJER ETT av många vikariat, denna gång för en underläkare på samma sjukhus. Lönen kvitteras ut av maken Fritz. Det är han som ”nominellt” gör hennes jobb. Ogifta kvinnliga läkare har nu fått tillåtelse att arbeta men inte gifta. När Anna lite senare vill åka till Stockholm och ta ett vikariat för sin läkarkollega Ada Nilsson, sedermera känd medlem av Fogelstadgruppen, accepterar Fritz det. Vem som får lönen den här gången framgår inte.

Anna reser med två barn och två jungfrur, sänglinne och bar-

nens utrustning med båt från Härnösand till Stockholm. De bor alla hos Annas föräldrar Hanna och Christian Lovén. Anna pendlar med båt från Värmdö till arbetet på Serafimerhemmets gynekologavdelning.

Vi får möta Annas och familjens liv tvärsigenom två världskrig och alla de prövningar de innebar, genom Finlands självständighetsförklaring gentemot Ryssland, rysk revolution och inbördeskrig i Finland, Hitler-Tysklands utbredning, finska vinterkriget och fortsättningskriget. För Anna med sin finlandssvenska mamma och sina kusiner, varav en är den sedermera berömda generalen Gustaf Mannerheim, är Finland lika viktigt som Sverige och diskuteras mellan mor och dotter i deras nästan dagliga korrespondens. Tragiska öden ska möta flera av hennes älskade kusiner.

DEN STÄNDIGA ORON för smittsamma sjukdomar följer också som en röd tråd genom brevväxlingen både med mamma Hanna, med maken Fritz och släkt och vänner i Stockholm och Finland. En befogad oro. Mässling, scharlakansfeber, difteri, kikhosta – barnsjukdomar som vi numera kan bemästra – kunde vara dödliga. Mest fruktad var tuberkulosen, som smittar två av barnen. Helena, äldst av barnen och enda dottern, dör vintern 1907. Fem år senare dör Ragnar, den tredje i syskonskaran, i samma sjukdom. Fem pojkar blev det till slut, varav Evas pappa Olof blev sladdbarnet. Spanska sjukan som senare kom i första världskrigets spår är ytterligare en farsot som avhandlas i breven. Pandemi och krig – det är inte utan att breven och därmed boken känns högaktuella!

Det är verkligen som att kliva in i en spännande roman att läsa denna väldokumenterade skildring av en välutbildad kvinnas liv och kamp för egna rättigheter och mot sociala orättvisor. En av de tidiga kvinnokämparna har räddats ur glömskan.

Eva Kaijser: Anna Kaijser. Kvinna, läkare, maka, moder. Gidlunds förlag 2022
Bild: Olof Dahlberg

Modig, vildsint och ärelysten

Maj Hirdman – namnet bekant?

Jo, visst känner man igen det.

Arbetsförfattare, en av få kvinnliga, det har man väl hört?

FÖR DE FLESTA av oss är nog hennes barnbarn Yvonne Hirdman mer bekant, historiker, införde genusbegreppet när hon satt i maktutredningen, har skrivit spännande böcker, varav en om sin mamma, ”Den röda grevinnan”. Nu är det hennes farmors tur, även hon med kulören röd – hon kallades Röda Maja i sin ungdoms Norberg. ”I de stora drömmarnas tid” heter den biografi som Yvonne Hirdman just gett ut.

Om Yvonne Hirdmans mamma var förtegen om sitt dramatiska förflutna och stoiskt höll tyst om sina lidanden, tycks det vara tvärtom med farmodern Maj, i varje fall i hennes flitiga brevväxling med sina ungsocialistiska vänner från tidig ungdom. Med agitatorn Hinke Bergegren blev hon nära vän, med en annan, Gunnar Gustavsson, sedermera Hirdman, kom hon till slut att gifta sig, sedan hon länge hållit honom på halster medan han pendlade mellan hopp och förtvivlan.

Nej, det är ingen odelat sympatisk person vi får möta i denna biografi, men modig och uppkäftig, intill dumdristighet. Eller för att använda barnbarnet Yvannes beskrivning, en kvinna som kännetecknas av sitt ”knyckiga lynne och vilda ärelystnad och aldrig sinande egoism.” Det är

helt stilenligt att boken börjar med en storslagen scen som för tankarna till Arvid Falk i Strindbergs Röda Rummet. (Strindberg var Majs idol):

”Hon ser ut över staden. Oktober mognar mot november. Det är höst efter den stora strejken denna sommar, 1909. – – – Hon ser in mot staden och räknar kyrktornen: Tyskan, Storkyrkan, Klara kyrka och längst till vänster Riddarholmskyrkans genombrutna järnspets. Människor som svarta små djur tänker hon och följer med blicken hur de ilar fram över bron. – – – Och nu är hon här. Nu står hon här och ser ut över den stora staden som mätte hon en motståndare.”

EN UNG KVINNA från ett litet torp i Högfors utanför Norberg, nyss fyllda 21, med åtta års slit för brödfödan bakom sig. Nu har hon dragit iväg till Stockholm med ett bokmanuskript plus lite mat från morsan Mathilda i det lilla torpet, som lovat skicka potatis, bröd och äpplen. Nu ska hon bli författare.

Medan den jämnårige Gunnar fortsätter att slita som arbetare vid Avesta järnverk, kämpar Maj som ännu heter Maria eller Maja, för att hitta ett sätt att leva. Hon tjänar en och annan hacka på att skriva artik-

Av Ami Lönnroth
Journalist och författare
Fd ordförande Wendelas Vänner

lar. I ungsocialisternas tidning Brand har hon redan tidigare publicerat sig. Men det ska mycket till, ja hungersnöd, för att hon ska ödmjuka sig att skriva artiklar i de socialdemokratiska tidningarna. Maj och Gunnar umgås på varsitt håll med sina ungsocialister, delar deras hat mot överklassen, deras

antimilitarism, deras önskan att bryta med det bestående:

”Självfallet riktades hatet nästan främst mot dem de tidigare tillhört – som så ofta sker när grupper eller partier splittras. I bredd med präster, kungar, militärer och kapitalistvin stod alltså socialdemokraterna, särskilt ungdomskräverna.”

Så skriver Yvonne Hirdman och begrunder ömsint alla dessa unga människors situation:

”De är så lika. Små fattiga ungar... Och så törsten efter att veta... Och så hatet mot ett samhälle som tillåter sådant armod.”

Länge drivs just dessa två unga människor av hat, klasshat, och det ska dröja många år innan Maj som nydebuterad författare och Gunnar som föreståndare för ABF ska bli de samhällets stöttepelare som ”byggde Sverige” till den trygga socialdemokratiska bastionen som kom att bli under en lång följd av år.

Maj debuterade 1921 med romanen ”Anna Holberg” och gav sedan sammanlagt ut sju romaner. Den

enda som uppmärksammades fick hon tidningen Vi:s pris för, ”Uppror i Järnbäraland”, 1945, en skildring av Norbergstrejken. Det var också 1921 som Maj och Gunnar till slut gifte sig efter år av slitningar och långa tystnader och mer eller mindre frivilligt särboskap.

ETT AV SKÄLEN till att de nästan tappade varandra var Majs första barn, en pojke född 1911, som dog efter några veckor och det trauma det medförde. Fadern var John Höglund, en annan ungsocialist som genast övergav henne.

Det är inget idolporträtt Yvonne Hirdman målar av sin farmor. Det tackar jag för. Man får också känslan att hon identifierar sig med denna lynniga och spännande och modiga kvinna på samhällets botten som vågar kosta på sig att vara äregirig och krävande. Men det som också fångar mig som läsare är hur tidsanda, litterära och politiska strömningar och historiska skeenden präglar människor:

Det är arbetarrörelsen och dess splittring. Nykterhetsrörelsen – Gunnar är och förblir nykterist. Det är Ellen Key och hennes predikan om moderskapet som både inspirerade och splittrade kvinnorrörelsen. Maj grips av tron på det heliga moderskapet och hoppas att Barnet ska frälsa henne från all olycka – vilket det förstås inte gör. Det är strejker, krig och revolutioner. Det är enkelt sammanfattat idéernas makt och deras kollisioner med varandra och med verkligheten som Yvonne Hirdman skickligt skildrar med konkreta exempel.

Ett sådant är när Maj får möjlighet att gå på lärarinneseminarium i Göteborg med hjälp av olika socialliberala välgörare som upptäckt hennes begåvning och vill hjälpa henne fram.

Hon är verkligen ingen foglig elev, hon käftar med sina lärarinnor och spyr galla över dem i sin dagbok. Roande läsning för mig som gått i den flickskola i Göteborg, Kjellbergsska, till vilket seminariet var knutet. Det var en mycket sedesam och kristet präglad skola även på mitt 50-tal. För Maj tar det förstås en ände med förskräckelse, hon går på ett ungsocialistiskt möte i Haga för att lyssna på Kata Dalström, yttrar sig och sparkas ur skolan, far upp till Gunnar och blir med barn. Där, strax före första världskrigets utbrott, börjar deras gemensamma liv som kommer att fortsätta gå i vågor och som gör att barnbarnet Yvonne över hundra år senare kan skildra det så starkt och levande.

Det hade inte gått utan hennes faster Birgits släktforskning, påpekar hon. Och där bryter hon mot Birgits sista önskan: ”Yvonne får inte skriva om Maj”. Kan man ana att det finns även ett andligt släktskap mellan de två kvinnorna.

Yvonne Hirdman: I de stora drömmarnas tid. Ordfront förlag 2022

Bilden på Yvonne Hirdman:
Ami Lönnroth

Bilden på Maj: Ernst Blom, Västmanlands läns museum/Digitalt museum

Ledigt och lättflytande i ny Wendela-biografi

Vilken spännande överraskning!
Plötsligt dök det upp en ny Wendela-
biografi i årets bokflöde, närmare 50 år
efter Brita Hebbes epokgörande
”Wendela – en modern 1800-tals-
kvinna”.

FÖRFATTAREN TILL DEN nya biografien heter Ingegerd Björklund, är före detta operasångerska och har tidigare skrivit en avhandling om operasångerskan Christina Nilsson, samtida med och rival till Signe Hebbe. Titeln på den nya boken är ”Med befriad röst. En biografi om Wendela Hebbe – Sveriges första kvinnliga journalist”

Det är uppenbart att Ingegerd Björklund fascinerats av den begåvade prästdottern från Småland, hennes kämpaglöd och förmåga att skapa sig ett liv som yrkeskvinna och familjeförsörjare. Vi i Wendelas Vänner som sedan länge sköter det kulturhus och museum som en gång var Wendelas och Signes sommarnöje förstår hennes fascination. Wendela Hebbes levnadsöde är värt att återberätta gång på gång.

Ingegerd Björklund inleder med en känslös dramatisering av den familjetragedi som utspelades våren 1839 när Wendelas make Clemens helt sonika flytt landet undan sina gäldenärer och lämnat sin hustru kvar att hantera konkursen när hemmet, det vackra godset Näsbyholm, gick under klubban och lämnade

Wendela och de tre små flickorna helt utblottade:

”Hennes hjärta slog dubbelslag. Hon var svimfärdig men klamrade sig krampaktigt fast i några kraftiga grenar. För flickornas skull måste hon vara stark. Hon måste orka ...

I nästa sekund bröt ovädret ut. Blixt, hagel och tordön kunde inte vara värre – Klubbslaget! Det var som om en stor dolk stöts in i hennes hjärta. Hennes älskade bibliotek hade spritts för världens vindar.”

Ja, så kanske det var, så kanske Wendela kände, ingen vet säkert. Men det är, kan man tycka, en beskrivning som kanske vill mäta sig med den romantiska prosa som skulle flöda ur Wendelas penna när hon blev etablerad författare. Ingeborg Björklund ger flera stilprov ur hennes författarskap, bland annat romanen/novellen ”Brudarne” som samstämmiga röster utsett till hennes bästa verk. Björklund tillägger för säkerhets skull att Wendela Hebbes övriga författarskap uppenbarligen inte imponerade på den litterära expertisen. Enligt Fredrik Böök kunde hennes andra romaner ”utan saknad försvinna i den eviga glömskan”. Ett lika hårt omdöme gör för övrigt

Av Ami Lönnroth
Journalist och författare
Fd ordförande Wendelas Vänner

Författaren Ingegerd Björklund är filosofie doktor, operasångerska och musikdirektör.

Ebba Witt Brattström i en nyutgåva av Brita Hebbes biografi som vi i Wendelas Vänner låtit ge ut.

Att den exekutiva auktionen var en vändpunkt i Wendela Hebbes liv är utan tvekan. Den blev starten för hennes roll som familjeförsörjare, som yrkeskvinna och efter två

ORDALAGET
BOKFÖRLAG

MED BEFRIAD RÖST

EN BIOGRAFI OM WENDELA HEBBE
– SVERIGES FÖRSTA KVINNLIGA JOURNALIST

INGEGERD BJÖRKLUND

år som pionjär i pressen – hon blev Sveriges första fast anställda kvinnliga journalist med ansvar för kulturbevakningen på Aftonbladet. Dessutom Sveriges första socialreporter.

I ett antal korta kapitel förs vi genom Wendelas liv, uppväxten i prästgården, mötet med biskop Esaias Tegnér som blir både fadersfigur, litterär mentor och så småningom betuttad tillbedjare, vidare till äktenskapet och de tre döttrarna med Clemens, katastrofen, försörjningen som lärare, första romanen och kontakten med Lars Johan Hierta. Kontraktet och de flitiga åren på Aftonbladet, vänskapen med Carl Jonas Love Almqvist och sorgen att se honom fly till USA.

Författarvänskaperna, förebilderna, visdiktandet och de sena årens sagoskrivande och förstås den troligen ovälkomna upptäckten att hon blivit gravid med Hiertas barn. Döttrarnas och den utomäktenskapliga sonens olika livsöden...

INGEBORG BJÖRKLUNDS bok spänner över hela Wendela Hebbes nästan 91-åriga liv med början i hennes pappa prästens fattiga barndom, precis som Brita Hebbes tidigare biografi. Det som skiljer de två böckerna åt är för det första att Björklund kunnat använda sig av allt det material Hebbe forskat fram – det förekommer täta referenser till den ursprungliga biografien. Tyvärr har den fått fel

undertitel i källförteckningen, vilket förlaget borde ha sett.

Även en rad andra verk om huvudpersonerna i Wendela Hebbes liv ingår i den gedigna källförteckningen, bland annat Inga Lewenhaupts avhandling om Signe Hebbe och Per Eric Mattssons och min biografi om Lars Johan Hierta. Dessutom en rad hänvisningar till artiklar i WendelAvisan, där mycket av vår egen forskning samlats sedan vi började ge ut den 1996. Möjligen kunde författaren där ha nämnt att den ges ut av Wendelas Vänner som driver kulturhus i Södertälje.

För det andra tycks Björklund ha haft ambitionen att skriva något som kunde kallas en dokumentär roman med partier som för tankarna till feelgood-genren. Ett exempel är den inledande beskrivningen av katastrofen på Näsbyholm. Ett annat den scen som målas upp när Wendela Hebbe berättar för Lars Johan Hierta att hon är med barn. Det blir ett inte helt lyckat stilbrott i en för övrigt ledig och lättflytande berättande text med vetenskapliga ambitioner.

Ingegerd Björklund: "Med befriad röst. En biografi om Wendela Hebbe – Sveriges första kvinnliga journalist. Ordalaget 2022

Författarporträtt: Lennart Nilsson

Rekordstort intresse för Wendelapriset

DET BLEV EN fin eftermiddag i Hebbevillan när både stora och små Wendelapris delades ut till välförtjänta vinnare söndagen den 18 september. Prisutdelningen förrättades av ordföranden Birger Svanteson och prisceremonierna varvades med vacker sång av kören Vox Humana. Därefter följde en mycket intressant diskussion mellan juryns Jan Lewenhagen och Diamant Salihu, vinnare av Wendelapriset och författare av boken "Tills alla dör", där han skildrar mekanismerna bakom dagens gängkriminalitet (det är Diamant till höger på bilden ovan).

En rekordstor publik hade samlats i den inglasade verandan vid Hebbevillan när det var dags för prisutdelning. Uppskattningsvis var det ett sjuttioal personer som

hade lyckats ta sig in. Intresset för Wendelapriset har aldrig tidigare varit så stort.

Martina Holmberg (till vänster på bilden ovan) och Maria Hagström tilldelades juryns hedersomnämning för sin reportagebok "In a WoMAN's world", där de skildrar kvinnors livsvillkor på olika platser i världen.

Till höger på bild Olivia Lindgren, vinnare av Lilla Wendelapriset med novellen "Vitt porslin".

Läs mer om prisutdelningen på vår webbplats wendela.se, där finns bland annat filmer från prisutdelningen och den efterföljande diskussionen med Diamant Salihu på gång.

Nils Mårtensson och Maria Holmerin Nord, text
Birger Svanteson, bild

Ny i styrelsen

STEFAN SUNDBLAD ÄR nyinvald styrelsemedlem i Wendelas Vänner. Vi Södertäljebor känner honom som verksamhetschef på Torekällberget. Men vad mer finns att berätta om honom?

Han är född i Stockholm för 70 år sedan och har bott på olika adresser både söder och norr om stan. Som så många av oss visste han inte riktigt vad han ville syssla med när han blev stor. Det visar sig i den blandade examen han har i sociologi, konst, etnologi och, lite förvånande, statistik. Efter lumpen och med etnologi och sociologi på CV:t fick han jobb som forskningsassistent i ett projekt som behandlade handelssjöfart på 1700-talet, men han hade en vag aning om att skulle komma till sin rätt som samhällsplanerare. Med den tanken i bakhuvudet sökte och fick han en tjänst på Stockholms Lokaltrafiks utredningsavdelning. Där fick han arbeta med trafikundersökningar. Trist, över måttan trist, tyckte han så när en tjänst på Spårvägmuseet utannonserades funderade han i två sekunder och kom underfund med att det där med museer verkade kul.

Och det var det uppenbarligen. Han fick jobbet, stortrivdes och stannade i 18 år.

Uppdraget var att popularisera ett tungt teknikhistoriskt material som få människor, förutom de verkliga nördarna, var intresserade av. Stefan och hans medarbetare grep sig an verket genom att synliggöra den historiska utvecklingen i Stockholms län från 1600-talets hästspårvagnar till dagens tunnelbana. Ambitionen var att fånga både vuxna och barn. Där skulle finnas både hårddata för de som sökte spårbredder och hästkrafter och mer lättsamma inslag som appellerade till barnen.

Och det lyckades verkligen. Barnfamiljer utgör nu en viktig grupp för Spårvägmuseet och det roliga är att de återkommer ofta.

Men 18 år på en arbetsplats är ändå 18 år, så när tjänsten som verksamhetschef på Torekällberget utlystes sökte och fick Stefan den. Han ville hamna i ett lite större sammanhang.

Så han gick från ett museum där montrar inomhus var metoden att kommunicera med besökarna,

till Torekällberget som är ett friluftsmuseum:

– Jag var en typisk felrekrytering, säger han med ett skratt. Men så fel kan det ändå inte ha varit. 20 år har han givit Torekällberget, och det han nu inte kan om byggnadsvård är inte värt att kunna.

I dag är Stefan Sundblad mycket nöjd med att vara pensionär. Han trivs i Södertälje och han gläder sig åt sitt sommarhus på Gotland, där han får utlopp för sitt intresse för byggnadsvård. Segling, gärna i en skärgårdskryssare, cykling och camping är andra intressen som han nu vill ge mer tid.

Och så är det Wendela Hebbe och hennes hus, som han nu verkligen grottar ner sig i. Han vill ställa sitt professionella kunnande till föreningens tjänst. Och han har idéer – hur Wendela skall vara på allas läppar, hur entrén och presentshopen skall utformas, hur tomten skall utvidgas mot parkeringen och hur alla Wendelas växter skall planteras och minna om hur det var i vår vackra stad på 1800-talet.

Peder Edström (text och bild)

POSTTIDNING B

Wendelas Vänner
c/o Lönnroth Mattsson
Badhusgatan 8C
151 73 Södertälje

PROGRAM

Oktober 2022–februari 2023

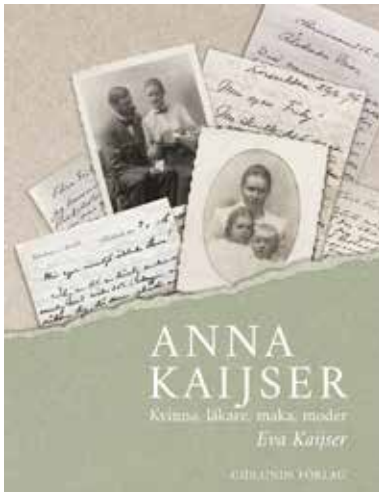
Vi uppmanar alla medlemmar att meddela sina mejladresser till vår nya mejladress wendelahebbeshus@gmail.com

Entré 150 kr, för medlemmar 100 kr. Ny besökare som vill bli medlem betalar 200 kr och får fri entré första gången.

För att garanteras plats swisha till 123 006 8593 och ange eget namn och programmets datum.

Programmen hålls när inget annat anges i Wendela Hebbes Hus, Vettersgatan 4, Södertälje.

Vi samarbetar med ABF Södertälje–Nykvarn om alla våra program.

”SOM ATT KLIVA IN I EN ROMAN”

Söndag 30 oktober kl 15.00

Eva Kaijser, känd för boken bakom TV-serien ”Fröken Frimans krig” har återvänt till förra sekelskiftet, nu med boken om läkarpionjären Anna Kaijser, hennes farmor. Se sidorna 16-17!

ORTENS BARN

Söndag 13 november kl 15.00

Författaren Nora Khalil, född 1997 och uppvuxen i Alby, ger förtortens vilsna ungdomar röst i ungdomsromanen ”Yani” med både humor och allvar. Möt henne i samtal med Maria Nordbergs elever! Se sidorna 8–11!

Gunnar Wetterberg, fotograferad av Viktor Fremling

MED MAKT OCH MYNDIGHET

Onsdag den 30 november kl 19.00–21.00

Oktoberteatern, Slussgatan 1, Södertälje (obs tid och plats!)

Gunnar Wetterberg, känd som lärd i Lund och På spåret-vinnare, presenterar och samtalar om sin nya bok ”Prästerna” om den tusenåriga kyrkliga makten och dess roll i både bildning och förtryck. Se sidorna 3–5!

MODIG, VILDSINT OCH ÄRELYSTEN

Söndag 5 februari 2023 kl 15.00

Yvonne Hirdman, historiker och Augustusprisad författare presenterar sin spännande biografi om sin farmor arbetarförfattaren, klasskämpen och feministen Maj Hirdman. Se sidorna 18–19!

MUSIKALISK SALONG

Söndag 19 februari 2023 kl 15.00

Helena Cronholm står för årets februarikoncert till Signe Hebbes minne. Programmet publiceras i god tid på hemsidan wendela.se under Aktuella program.

MEDLEMSSTATUS

När betalade du senast din medlemsavgift? Se siffran under din adress på kuvertet. Glöm inte att ange namn när du betalar – vi har fått några oidentifierade inbetalningar.

23: Du har betalat medlemsavgift för nästkommande år.
22: Du har betalat för i år.
21: Du har betalt till och med förra året. Vi ser fram mot din avgift. Annars stryks du ur registret.
66: Du är ständig medlem.
99: Gåvomedlemskap på ett år, varefter det stryks ur registret.

! Håll utkik på hemsidan efter nyinsatta program och eventuella
● ändringar. Och betala gärna din medlemsavgift för 2023!